

تاریخ (۱) - ایران و جهان باستان

(درس سوم)

مقطع تحصیلی:

دوره دوم متوسطه - گروه انسانی

پایه:

دهم

تهیه و تنظیم:

مرکز تحقیقات مهندسی ثمین

تمامی حقوق این اثر برای مرکز تحقیقات ثمین محفوظ می باشد.

درس سوم: باستان‌شناسی؛ در جستجوی میراث فرهنگی

باستان‌شناسی چیست؟

باستان‌شناسی ← علمی است که آثار باستانی و تاریخی را برای شناخت فرهنگ و شیوه زندگی انسان‌ها و جوامع گذشته مطالعه و بررسی می‌کند.

باستان‌شناسی ← کسی است که بر اساس آثار باقیمانده از بشر، گذشته انسان‌ها و جوامع انسانی، به‌ویژه تغییرات فرهنگی آن‌ها را در طول زمان بررسی و تحلیل می‌نماید.

هدف باستان‌شناسی ← شناخت انسان و پژوهش در فرهنگ اوست.

آثار باستانی و تاریخی ← تمام اشیاء ابزارها، بناها و مکان‌هایی است که ساخته دست بشر و محصول اندیشه اوست.

مکان یا محوطه باستانی ← جاهایی است که باستان‌شناسان در آن‌جا آثار باستانی و تاریخی را مطالعه و در مواردی کشف می‌کنند.

انواع مکان‌های باستانی:

نمونه‌های سکونتگاه‌های شهری یا روستایی با چند هکتار وسعت ← شهر سوخته در ایران و شهر پمپئی در ایتالیا

غارها، گورستان‌ها و آرامگاه‌ها ← اشیای به‌دست آمده از داخل گورهای باستانی از پربیننده‌ترین آثار موزه‌ای هستند. این اشیاء و نیز شیوه تدفین مردگان، معماری و مصالح آرامگاه‌ها، اطلاعات ارزنده‌ای درباره نظام اجتماعی، باورها، فرهنگ، وضعیت اقتصادی و میزان مردمان دوران پیش از تاریخ است.

سینه کوه‌ها و صخره‌ها ← در گوشه و کنار ایران از جمله در فارس، همدان و کرمانشاه، سنگ‌نوشته‌ها، نقش برجسته‌ها و گوردخمه‌های متعددی وجود دارد که گوشه‌ای از فرهنگ و تمدن کهن ایرانی را نمایش می‌دهد.

تپه‌های باستانی ← وقتی در دوره‌های زمانی مختلف به‌تناوب مردمانی در یک مکان سکونت نمایند، به‌تدریج چند لایه باستانی روی هم قرار می‌گیرد.

مراحل کار باستان‌شناسان:

۱- شناسایی و کشف:

- نخستین گام باستان‌شناسان، شناسایی و کشف مکان‌ها و محوطه‌های باستانی و تاریخی است.
- برخی بناهای تاریخی مانند تخت جمشید و طاق‌بستان، روی سطح زمین بوده‌اند و به راحتی قابل شناسایی هستند.
- بخش زیادی از آثار باستانی در زیر خاک یا در اعماق دریاها و رودخانه‌ها قرار گرفته‌اند.
- برای کشف آثار باستانی به جز رجوع به کتاب‌های تاریخی و سفرنامه‌ها از ابزارهای نوین استفاده می‌شود.
- برخی ابزارهای نوین مؤثر در باستان‌شناسی عبارت است از: پهپادها، رادارها، عکس‌های هوایی، تصاویر ماهواره‌ای، روش‌های الکترومغناطیسی و سیستم اطلاعات جغرافیایی که قابلیت زیادی در نقشه‌برداری، کشف و بازسازی دقیق محوطه‌ها و آثار باستانی دارد.
- برخی آثار و بناهای تاریخی، اتفاقی و اغلب در نتیجه فعالیت‌های کشاورزی و عمرانی یا بروز پدیده‌های طبیعی مانند سیل و زمین‌لرزه از دل زمین نمایان شده‌اند.
- بخشی از آثار تاریخی در ایران مردان نمکی زنجان و تمدن عظیم جیرفت در استان کرمان نیز اتفاقی کشف شده‌اند.
- برخی کشفیات اتفاقی نظیر جیرفت توأم با حفاری‌های غیرقانونی و قاچاق گسترده آثار باستانی بود.

۲- حفاری:

- گام دوم فعالیت باستان‌شناسی برای بیرون آوردن آثاری است که در دل خاک قرار گرفته‌اند.
- یکی از مراحل حساس کار باستان‌شناسی و مستلزم دانش، تجربه و دقت فراوان است.
- پس از حفاری و خاک برداری و به هنگام برخورد به یک بنای تاریخی، نخست نقشه بنای تاریخی مشخص می‌شود.

- پس از برخورد اولیه با یک شیء نخست به همان صورت از آن عکس برداری می کنند و تمام مشخصات آن را به صورت دقیق ثبت می کنند، سپس با خارج کردن آن از خاک، شیء را به آزمایشگاه های مجهز می فرستند.

۳- استخراج و تنظیم اطلاعات:

- آثار و بناهای باستانی در زمان های مختلف سیر پیشرفت های فنی ، فرهنگی و هنری مردمان گذشته را نشان می دهد.
- مقایسه آثار و بناهای باستانی سرزمین ها و تمدن های گوناگون، روابط جوامع گذشته و تأثیرات فرهنگی و اقتصادی آن ها را بر یکدیگر توضیح می دهد.

تعیین سن آثار باستانی:

- برخی روش های تاریخ گذاری و تعیین آثار باستانی ← رادیوکربن و روش پیشرفته تر «پتاسیم - آرگون»
- دانش های مورد استفاده در تعیین سن آثار تاریخی ← شیمی، فیزیک، گیاه شناسی، زمین شناسی و ...

موزه ها، گنجینه های آثار باستانی:

- موزه ها ← مهم ترین مکان گردآوری، نگهداری، مرمت، مطالعه و نمایش آثار باستانی
- موزه ایران باستان ← از بزرگ ترین موزه های ایران با آثار باستانی ارزشمند

برخی موزه های معروف جهان با آثار باستانی گران بهای ایرانی:

- لوور در پاریس (فرانسه)
- بریتانیا در لندن (انگلستان)
- آرمیتاژ در سن پترزبورگ (روسیه)
- متروپولیتن در نیویورک (آمریکا)

باستان‌شناسی و تاریخ:

- از یک سو باستان‌شناسان از نوشته‌های مورخان برای شناسایی، کشف و مطالعه آثار و مکان‌های باستانی بهره می‌برند.
- از سوی دیگر نتایج کاوش‌های باستان‌شناسان منبع ارزشمندی برای تحقیقات مورخان محسوب می‌شود.
- مطالعه و شناخت دوران بسیار طولانی پیش از تاریخ متکی به کاوش‌های باستان‌شناسی است.
- بیشتر اطلاعات به‌دست آمده از زندگی انسان‌ها و جوامع دوران پیش از تاریخ حاصل تحقیقات علمی باستان‌شناسان است.

فواید باستان‌شناسی برای شناخت و مطالعه دوره تاریخی:

- منابع نوشتاری برای شناخت کامل این دوره مخصوصاً اوایل آن کافی نیست.
- عمده اطلاعات منابع نوشتاری مربوط به رویدادهای سیاسی و نظامی شرح اقدامات فرمانروایان است.
- کاوش‌های باستان‌شناسی و یافته‌های علمی باستان‌شناسان به مورخان کمک می‌کند که ابعاد مختلف زندگی اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی مردمان و جوامع دوره تاریخی را بهتر بشناسند.
- باستان‌شناسی علاوه بر آنکه میراث فرهنگی بشر را کشف و معرفی کرده است، نقش مهم‌تری در مرمت و نگهداری این میراث گران‌بها دارد.